

SAMENVATTING

‘Toekomst van de fysieke leefomgeving in de provincie Utrecht, trendverkenning tot 2050’

In het kader van de ontwikkeling van de provinciale Omgevingsvisie wordt de komende maanden gewerkt aan een lange termijnvisie voor de fysieke leefomgeving voor het grondgebied van de provincie Utrecht. Hierover gaan Gedeputeerde Staten vanaf 23 januari 2018 met inwoners, bedrijven, medeoverheden en belangenorganisaties in gesprek.

Eén van de elementen voor de lange termijnvisie is een overzicht van de belangrijkste trends en ontwikkelingen tot 2050. Hiertoe is een trendverkenning tot 2050 opgesteld door het onafhankelijke bureau Future Motions. Basis van de trendverkenning zijn literatuurbronnen, met name publicaties van wetenschappelijke instituten, adviesraden en planbureaus. Deze samenvatting is opgesteld door de provincie Utrecht.

Onderscheid wordt gemaakt in trends m.b.t. de basis van de leefomgeving, samenleving en het gebruik van de leefomgeving.

Basis van de leefomgeving

De veerkracht van de basis van de leefomgeving (bodem- en watersysteem, kwaliteit geluid, lucht en licht, en natuur en biodiversiteit) staat onder druk door het steeds intensievere gebruik ervan, door klimaatverandering en in veenweidegebieden als gevolg van bodemdaling.

Samenleving

De inwoners van de provincie veranderen: we worden over het algemeen ouder, het aantal eenpersoonshuishoudens groeit, en gezondheid en het mee blijven doen in de samenleving verdienen aandacht.

Gebruik van de leefomgeving

De provincie Utrecht blijft in trek om te wonen, te werken, te ontspannen en te verplaatsen. Dit leidt tot een aanhoudende behoefte aan woningen, en toenemende mobiliteit, zowel qua auto, fiets als openbaar vervoer. In de landbouw zijn er ontwikkelingen gaande met aan de ene kant schaalvergroting en industrialisering en aan de andere kant een toenemende belangstelling voor kleinschalige landbouw met nevenfuncties. Werken wordt meer flexibel en winkelen wordt vrijetijdsbesteding. Duurzame energievoorzieningen vragen om ruimtelijke inpassing.

Deze trendverkenning laat zien dat ons weliswaar grote uitdagingen te wachten staan, maar dat zich daarvoor ook oplossingen en nieuwe kansen aandienen. Innovaties en technologische ontwikkelingen zullen grote invloed hebben op de leefomgeving, bijvoorbeeld nieuwe wijzen van energieopwekking of mobiliteit, robotisering en digitale leefomgeving. En ook maatschappelijke ontwikkelingen zijn van grote invloed op onze toekomst: het menselijk kapitaal, de vindingrijkheid en het sociale innovatievermogen van mensen. Door vandaag al het gesprek aan te gaan over de toekomst hebben we zelf in de hand hoe die zal worden.

Hieronder wordt uitgebreider op de trends ingegaan.

Klimaatverandering

De temperaturen worden hoger, de zeespiegel stijgt, winters worden natter, er kunnen heftige buien optreden en de kans op drogere zomers wordt groter. Weersextremen vragen aandacht om de overlast te beperken. Overstromingsrisico's kunnen toenemen als gevolg van frequentere hoogwaterafvoer bij rivieren en stijging van de zeewaterspiegel. Het Deltaprogramma speelt hierop in. Bodemdaling versterkt de impact zowel van neerslagextremen als van droogte. Droogte kan leiden tot tijdelijke en plaatselijke tekorten aan zoetwater, verdroging van natuur en verminderde gewasopbrengsten. Steden krijgen mogelijk meer te maken met hitte gerelateerde problemen en wateroverlast.

Bodem-, water-, geluid- en luchtkwaliteit en lichtoverlast

Behoud van bodemkwaliteit vraagt meer aandacht door intensiever gebruik van de bodem. Bodemdaling en slappe bodems veroorzaken een hoge CO₂-uitstoot en extra beheerskosten. De vraag naar voldoende schoon water zal toenemen, waardoor een slimme, adaptieve manier voor zoetwatervoorziening essentieel is. Belasting van het grondwater met medicijnresten, hormonen en microplastics zal toenemen en vraagt meer inspanningen bij waterzuivering. De sterk dalende trend van fijnstof in de lucht van de afgelopen jaren vlakkt af. Het niveau van fijnstofconcentraties en de geluidoverlast blijven aandacht vragen vanwege volksgezondheidsrisico's. De geluidbelasting en de hinder van geluidoverlast blijven hoog en lijken een groeiend milieuvraagstuk te worden, evenals lichtoverlast.

Natuur en biodiversiteit

De afname van biodiversiteit is in sommige landschappen gestopt. De functies die het ecosysteem voor mensen heeft, zoals bestuiving van gewassen ten behoeve van de land- en tuinbouw en drinkwater, staan onder druk. De kwaliteit van natuur in agrarische gebieden gaat nog steeds achteruit. Milieukwaliteit heeft grote invloed op natuur en biodiversiteit. We zijn er nu nog niet in geslaagd om economische groei te realiseren zonder dat deze ten koste gaat van milieukwaliteit. Klimaatverandering heeft invloed op planten en dieren, en via een langer hooikoortsseizoen, blauwalgengroei e.d. ook op de gezondheid. Een flink aantal risicovolle exoten is onuitroeibaar en kan ook in de toekomst problemen blijven geven.

Beleefbare natuur en een groene omgeving worden belangrijker, maar ruimte voor nieuwe natuur is niet eenvoudig realiseerbaar in Utrecht. Natuur en landschap worden steeds belangrijkere onderdelen van onze culturele en regionale identiteit en daarmee ook van het economisch vestigingsklimaat. Bewoners zijn op allerlei manieren actief bij beleefbare natuur en landschapsbeheer. Groen, rust en ruimte worden hooggewaarderd.

Demografie

De bevolking in onze provincie groeit de komende decennia nog fors. Hoewel onze provincie een relatief jonge bevolking heeft, neemt ook de vergrijzing toe. Mensen worden ouder en het aantal eenpersoonshuishoudens groeit. In Utrecht is de sociale cohesie relatief hoog, maar mensen lijken zich wel steeds meer onder gelijkgestemden te bewegen.

Het aantal vluchtelingen naar Europa kan toenemen, en daarmee ook het aantal migranten in de provincie Utrecht. Dit kan de grijze druk verlichten maar ook zorgen voor uitdagingen op het gebied van integratie.

Mensen blijven langer gezond, ze worden ouder en krijgen later last van beperkingen. Zorg en diensten vinden steeds meer plaats aan huis. Eenzaamheid lijkt een groeiend vraagstuk te worden. Aandacht voor gezonde leefstijl groeit, maar overgewicht neemt ook toe. Aandacht voor een beweegvriendelijke leefomgeving wordt groter. Digitale hulpmiddelen zoals fitnesstrackers en gamification van de leefomgeving kunnen bijdragen aan een beweegvriendelijkere leefomgeving.

Governance

De ontwikkeling naar een netwerksamenleving zet door. Actieve betrokkenheid van burgers bij hun leefomgeving wordt steeds meer onderdeel van de beleidsstrategie van overheden. De samenhang tussen beleidsterreinen en de toenemende complexiteit van beleidsvraagstukken maken dat overheden meer samenwerken in regionale verbanden. Burgers kijken kritischer naar de politiek en de overheid. Hoewel de samenleving minder normsturing van de overheid verwacht, lijkt de tolerantie voor risico's af te nemen. Burgers zijn minder gebonden aan instituties en organiseren zich in vluchtige netwerken.

Economie en wonen

Door huishoudensverdunding en de aantrekkelijkheid van de regio houdt de druk op de woningmarkt aan. Afhankelijk van hun persoonlijke situatie kiezen mensen voor een woning op basis van de kwaliteit van de woonomgeving en de betaalbaarheid. Transformatie van leegstaande panden in woningen wordt vaker toegepast, als een manier om aan de vraag naar woningen tegemoet te komen. Het verduurzamen en energiezuiniger maken van woningen is een stap in de energietransitie. De tiny house beweging is een uiting van de trend naar duurzaam wonen.

Regio's en steden zijn belangrijke economische knooppunten en worden steeds belangrijker als motor van de economie. Digitalisering, robotisering en de deeleconomie hebben impact op de banen van de toekomst. Smart city concepten helpen onder andere om verkeer en dienstverlening in de stad te verbeteren, maar roepen ook maatschappelijke vraagstukken op rondom privacy. 3D-printen maakt decentrale productie mogelijk en kan een verschuiving in logistiek bewerkstelligen.

Werken wordt steeds flexibeler, op iedere plek en op ieder tijdstip. Dit wordt mogelijk gemaakt door digitale technologie. Er komen meer multifunctionele gebouwen die snel kunnen worden aangepast aan de gebruiksfunctie en de gebruikers. Groen in en om de stad speelt een steeds grotere rol bij het vestigingsklimaat.

Winkelen gaat om beleven en "samen uit zijn." Online shoppen is voor alles wat snel kan. Winkels zijn steeds vaker een combinatie van een online winkel en een fysieke winkel met belevingsonderdeel. De publieke ruimte staat in dienst van verbinding, hoewel sociaal contact via de smartphone steeds meer plaatsvindt met mensen die niet fysiek aanwezig zijn.

Landbouw

Door wereldwijde bevolkingsgroei stijgt de vraag naar voedsel (en water en grondstoffen). Schaalvergroting en high-tech industrialisering van de landbouw zetten door. Echter de mogelijkheden voor schaalvergroting binnen het grondgebied van de provincie Utrecht zijn begrensd. Door bedrijfsbeëindiging en transformatie is er een toename in vrijgekomen agrarische bebouwing (zonder bijbehorende grond). Biotechnologie biedt tal van nieuwe mogelijkheden voor klimaatbestendige, hoogproductieve landbouw. De opkomst van de bio-economy kan de vraag naar biomassa doen toenemen.

Maatschappelijk draagvlak voor agrarische bedrijven staat onder druk door de rol van veehouderij bij klimaatverandering, gezondheid en milieuproblemen. De Nederlandse landbouw loopt tegen milieugrenzen aan. In antwoord hierop wordt meer ingezet op natuurinclusieve landbouw.

Beperking van de bodemdaling zorgt ook voor terugdringing van de CO₂-uitstoot.

Kleinschalige en alternatieve landbouwinitiatieven beantwoorden aan het toenemende voedselbewustzijn van burgers. Er is een constante toename in de consumptie van duurzame producten. De trend van flexitarisme lijkt door te zetten. Stadslandbouw en tuinderijen zijn de laatste jaren in opkomst.

Cultuur, erfgoed en recreatie

Toerisme en recreatie nemen toe, o.a. door vergrijzing en internationaal toerisme, waardoor ook natuurgebieden en gebieden met een rijke (cultuur)historie intensiever worden bezocht. De vergrijzing biedt kansen, maar ouderen komen niet "vanzelf." De opkomst van de e-bike, in samenhang met vergrijzing, leidt tot een toename van fietsrecreanten met gevolgen voor de verkeersveiligheid. Vergrijzing en aandacht voor gezonde leefstijl geven een impuls aan wandelen en hardlopen als sport- en vrijetijdsbesteding.

Beleving en duurzaamheid worden belangrijker in de toerisme- en recreatiebranche, ondanks de stijgende ecologische voetafdruk. Nieuwe accommodatievormen, ontstaan vanuit de deeleconomie, zijn in opkomst. Festivals zijn een belangrijk onderdeel van de beleveniseconomie.

Het belang van erfgoed en cultuurhistorie neemt toe. Erfgoed wordt gewaardeerd en draagt bij aan het vestigingsklimaat. De ruimtelijke en economische druk op erfgoed is groot. Maar de betrokkenheid bij erfgoed is eveneens groot.

Mobiliteit

Door demografische en economische ontwikkelingen neemt het aantal verplaatsingen toe. Daardoor groeit het gebruik van auto, fiets en vooral het openbaar vervoer. Luchtverkeer blijft uitbreiden. De verduurzaming van vervoer zet door en is een belangrijke component van de energietransitie. De provincie Utrecht is een nationaal knooppunt, vervoersmodaliteiten worden volop benut maar de bereikbaarheid staat onder druk. De binnenvaart wordt meer ingezet voor goederenvervoer om de wegen te ontlasten. De Randstad strekt zich verder uit. Het huidige infrastructuurnetwerk kan de groei niet opvangen. Het verkeer wordt schoner, onder andere door meer elektrisch vervoer. Maar door de toename van verplaatsingen kan de uitstoot van schadelijke stoffen door het verkeer toch groeien.

Energietransitie

De energietransitie is een ingrijpend proces. Energiebesparing is daarbij een belangrijke component. Opwekking, opslag en levering van duurzame energie vragen om ruimtelijke inpassing. De bijdrage van aardwarmte is substantieel, ook elektrificering vraagt om extra ondergrondse infrastructuur. De energietransitie heeft impact op het landschap en kan het landschap ook verfraaien. De samenleving elektrificeert.